

Гуцак Я. В.,

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Порушується проблема фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів як основного критерію надійності їх функціонування. Уточнюється поняття фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів як особливого типу фінансового і соціального інституту та розкривається багатоаспектність питання її забезпечення.

The problem of non-state pension funds' financial stability has arisen as the main principle of safety for functioning. The concept of financial stability of non-state pension funds as a special type of financial and social institutions has been specified and the effectiveness of multiple aspects of providing it is demonstrated.

Інтенсифікація діяльності фінансових інститутів у сфері фінансів домогосподарств, що виражається розширенням спектру надаваних послуг, підвищення їх внутрішньої складності та багатоаспектності, є об'єктивно неминучим процесом розвитку фінансової системи України. Тому активізація роботи фінансових посередників з приватними індивідуальними накопиченнями є надзвичайно актуальною як в теоретичних, так і практичних аспектах. При цьому важливого значення набуває проблема збереження та примноження вкладів.

У процесі поглиблення пенсійної реформи роль недержавних пенсійних фондів (НПФ) постійно зростає. В перспективі недержавні пенсійні фонди займуть досить помітне місце у системі обов'язкового пенсійного страхування, включаючи накопичувальну складову пенсійної системи та професійне пенсійне страхування. Значущість недержавних пенсійних фондів визначається їх спроможністю бути суттєвим джерелом підтримки соціальних стандартів та одночасно акумулятором внутрішніх довгострокових інвестиційних ресурсів для прискореного розвитку національної економіки.

З огляду на соціальну значимість недержавних пенсійних

фондів і значні кошти, які акумулюються системою НПФ, необхідність запровадження спеціальних заходів, критеріїв та механізмів забезпечення надійності функціонування НПФ актуальним є дослідження фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів.

Питанню функціонування недержавних пенсійних фондів та вивченню різних аспектів їхньої діяльності присвячено праці багатьох вітчизняних науковців. Дослідження питань нормативно-правового забезпечення функціонування НПФ присвячено роботи Нечай А.А., Вітки Ю.В., Сивак С., Стичинського Б. та інших. Над питаннями збереження та інвестування активів, розподілу прибутку та гарантування доходності недержавного пенсійного фонду працюють: Леонов Д.А., Ковальова Н. М., Коваленко Ю.М., Лазебна М.В. Податкові аспекти розвитку системи накопичувального пенсійного забезпечування досліджували Миргородська Л.С., Румянцев С., Левченко З.

Наявні дослідження функціонування НПФ зосереджені на проблемах управління та збереження активів фондів. Проте показники стану активів є лише одним з критеріїв поняття фінансової стійкості як узагальнюючої якісної характеристики фінансового стану суб'єкта господарювання, що не передбачає шляхів до її забезпечення [8, с. 46]. Тому є принциповим трактування поняття "фінансова стійкість недержавного пенсійного фонду".

Метою даної статті є уточнення поняття фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів та організаційно-правові аспекти її забезпечення в Україні.

В економічній теорії стійкість розглядається як одне з понять концепції економічної рівноваги, відповідно до якої досягнення й утримання стаціонарно-рівноважного стану в економіці належить до числа найважливіших мікро- і макроекономічних завдань [3]. Проте в ній стійкість асоціюється з рівновагою і не є центральним питанням вказаної концепції. Тому автори, які розглядають теоретичні засади стійкості ланок фінансової системи, вважають логічно обґрунтованим суміщення базових положень теорії систем та уявлення про стійкість [5, с. 76]. В рамках теорії динамічних систем стійкою системою є та, яка при збуреннях зовнішнього середовища, що порушують рівновагу системи, повертається до свого початкового стану через певний проміжок часу. Якщо збурення будуть занадто сильним, система може "знайти" інший рівноважний стан.

Стійкість системи – це узагальнене поняття, що складається з великої групи чинників. Втрата стійкості в загальному випад-

ку може відбутися внаслідок зміни параметрів системи (біфуркація), через наявність зовнішніх впливів (зокрема, занадто значних за величиною або якісно несумісних з системою), або при порушенні зв'язків у системі, коли змінюється структура останньої (структурна нестійкість).

Таким чином, стійкість визначається через здатність системи зберегти свої якісні характеристики в умовах мінливого середовища і внутрішніх трансформацій (випадкових або навмисних) [1, с. 45]. Відповідно до теорії систем, якість вимірюється з позиції цілей системи. Підтримка стійкості системи становить внутрішню мету системи, на відміну від зовнішньої, що характеризує відносини з середовищем. Отже, система повинна бути організована так, щоб забезпечити власне виживання, стабільність у динамічному середовищі й одночасний розвиток, наближення до певної мети.

Враховуючи, що фінансові відносини становлять лише частину економічних відносин господарюючого суб'єкта, фінансова стійкість відрізняється від більш загального поняття "стійкість", як частина від цілого. У той же час фінансова стійкість як елемент системи перебуває під впливом інших елементів: організаційних, правових, управлінських та інших.

Фінанси мають властивість кількісного відображення виробничого процесу через фінансові ресурси, звідси – фінансова стійкість має об'єктивну основу для кількісного вираження. Розподіл як рух фінансових ресурсів обумовлює стан стійкості або нестійкості, а контрольна функція є індикатором цього стану, перетворюючи фінансову стійкість в один з показників дотримання певного кола вартісних пропорцій, при зміні яких у ході розподільчого процесу відповідно змінюється стан фінансових ресурсів [3, с. 11-12].

Тому фінансову стійкість можна визначити як такий стан фінансових ресурсів, за якого економічний суб'єкт здатний зберегти свою якість в умовах динамічного середовища й внутрішніх трансформацій і одночасно забезпечити розвиток, наближення до певної мети.

На думку вчених, неможливо визначити фінансову стійкість із відривом від об'єкта дослідження – конкретного господарюючого суб'єкта, що веде специфічну діяльність, має особливий правовий статус і форму, галузеву належність та інші особливості [4, с. 27].

Для недержавних пенсійних фондів важливими відмінностями, які мають вплив на функціонування фонду, є, по-перше, некомерційний статус організації, по-друге, невиробнича сфе-

ра діяльності, по-третє, колективний принцип інвестування і, по-четверте, соціальна орієнтованість НПФ [2, с.15].

Багатоаспектність діяльності НПФ як господарюючого суб'єкта передбачає використання системного підходу з метою аналізу і оцінки його діяльності, оскільки певні особливості функціонування вимагають відповідних критеріїв оцінювання. Системність в оцінці діяльності фонду може стосуватися як спроможності НПФ відповідати вимогам зовнішнього середовища (вимогам державного регулятора чи певної саморегульованої асоціації в сфері НПЗ), так і здатності фонду бути внутрішньо несуперечливою, технологічно організованою системою [4, с.44]. Таким чином, недержавний пенсійний фонд являє собою складноорганізовану ієрархічно супідрядну систему, яка включає різні підсистеми, що вимагає розробки відповідних методичних прийомів при аналізі й оцінці його діяльності. При цьому доцільно побудувати систему критеріїв і показників, що характеризують діяльність НПФ фонду як системи в цілому і як окремих підсистем.

Надійність НПФ як фінансової системи визначається, з одного боку, наявністю достатніх фінансових ресурсів для забезпечення життєдіяльності фонду, а з іншого боку – забезпеченням гарантій збереження та приросту коштів, що надійшли від вкладників. Показниками надійності діяльності фонду як фінансової системи, можуть бути його платоспроможність, інвестиційна привабливість з погляду вкладників або фінансова стійкість [4, с.46].

Розглядаючи НПФ як фінансовий інститут, особливу увагу необхідно приділяти показникам, які характеризують надійність фонду як фінансової системи. З огляду на довгостроковість інвестиційної діяльності НПФ і підвищені вимоги до контролю за ризиками, таким показником може бути фінансова стійкість фонду, оскільки платоспроможність характеризує надійність фонду в короткостроковій перспективі, а інвестиційна привабливість націлена насамперед на максимізацію доходів, а не на мінімізацію ризиків.

Отже, враховуючи наведені особливості діяльності, фінансова стійкість недержавного пенсійного фонду визначається як співвідношення джерел фінансування фонду і їхнє використання, що дозволяє фонду певною мірою гарантувати виконання своїх зобов'язань перед учасниками, а також надає можливості розвиватися й фінансувати власну статутну діяльність у довгостроковій перспективі. Тобто, на сучасному етапі розвитку системи НПЗ виникає необхідність забезпечення такого рівня

управління фінансовими ресурсами, при якому недержавний пенсійний фонд здатний повною мірою виконувати покладені на нього завдання і одночасно забезпечити власний сталий розвиток в умовах внутрішніх трансформацій і динаміки зовнішнього економічного середовища.

Враховуючи дуалістичність зв'язків "НПФ – зовнішнє середовище", доцільно винести проблему фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів за рамки забезпечення належного фінансового менеджменту конкретного НПФ. З одного боку, доцільно розглядати фінансову стійкість усієї системи недержавного пенсійного забезпечення, окремих фондів чи груп фондів, та, з іншого – як стійкість окремої ланки фінансової системи країни. Проте в економічній та правовій літературі, наукових дослідженнях, а також нормативних актах Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, що стосуються проблем фінансової стійкості вітчизняної системи НПЗ, домінує підхід до забезпечення останньої на основі забезпечення стійкості окремих фондів.

З огляду на це слід зауважити, що за всієї значущості дотримання нормативів фінансової стійкості окремих фондів акцентування уваги лише на цьому спричиняє ігнорування різноманіття взаємозв'язків системи недержавного пенсійного забезпечення в контексті відтворювальних соціально-економічних процесів в цілому, а відтак – сприяє стану перманентної нестійкості та неможливості в повній мірі виконувати покладені на систему завдання.

Підходи до оцінки та забезпечення фінансової стійкості мають базуватись на ідеї координації спільних зусиль щонайменше трьох суб'єктів НПЗ: держави, фінансового менеджменту фондів та саморегульованих організацій. Діяльність держави в найширшому розумінні визначається певною соціальною та економічною політикою стосовно капіталізацій майбутніх пенсій, а конкретніше – забезпеченням відповідної фінансової інфраструктури, наповнення фондового ринку ліквідними довгостроковими фінансовими інструментами, що відповідають інвестиційній природі НПФ, коректним податковим стимулюванням. Стосовно окремих фондів для держави завжди є визначальною соціальною складовою, а саме – фінансові можливості кожного конкретного фонду забезпечити виплату пенсій на належному рівні дійсним учасникам.

Окремо варто відзначити саморегульовані організації на ринку недержавного пенсійного забезпечення (асоціації адміністраторів НПФ; компаній з управління активами, які мають

відповідні ліцензії), які у своїй діяльності теж потребують певної системи показників фінансової стійкості недержавних пенсійних фондів. Організація пруденційного нагляду, процедура акредитації учасників, піклування про загальний імідж системи НПЗ включає питання оцінки фінансової стійкості окремих фондів чи їх сукупності. В напрямку забезпечення фінансової стійкості учасників-асоційованих членів розглядається створення системи спільних гарантій, що передбачатиме створення резервного фонду для забезпечення певного рівня дохідності, покриття касових розривів та розривів ліквідності фондів.

Задоволення інформаційних запитів кожного з перерахованих суб'єктів вимагає побудови системи показників, яка б задовольняла специфічні вимоги учасників сфери недержавного пенсійного забезпечення щодо фінансової стійкості окремих фондів, груп фондів чи усієї системи НПФ. Звісно, найбільш місткого аналізу, що включатиме усі важливі сфери діяльності фондів, потребує держава, яка, проте, в першу чергу буде відштовхуватись від соціально значимих аспектів фінансової стійкості НПФ. Щодо окремих фондів, то зараз вже існує позитивний досвід у сфері ліцензування учасників НПЗ та контролем за складом і якістю активів. Проте, на думку спеціалістів, якісні параметри державного регулювання є недостатніми, оскільки діяльність НПФ вимагає не тільки контролю з боку державних органів, але й здійснення спеціальних актуарних перевірок, які мають на меті оцінку стійкості фонду з погляду здатності в майбутньому виконувати функції по недержавному пенсійному забезпеченню його учасників (складання актуарного балансу фонду) [7, с.35]. Тільки маючи точну оперативну інформацію про можливості фондів по виконанню зобов'язань перед учасниками, держава зможе приймати своєчасні й ефективні заходи щодо захисту прав громадян-учасників системи НПЗ.

На рівні управління фінансовими ресурсами конкретних фондів теж існує певне коло проблем. Особливий правовий, податковий і некомерційний статус фонду не дозволяє застосувати критерії, які придатні для оцінки суб'єктів господарювання реального сектору і фінансових установ, які мають на меті отримання прибутку [8, с.44]. Виникає необхідність розробки системи коефіцієнтів й абсолютних показників фінансової стійкості, які б мали практичне значення для фінансового менеджменту недержавних пенсійних фондів.

Тому можна заявити, що в умовах становлення ринку НПФ зростає роль незалежної актуарної оцінки фондів, а завдання розробки і удосконалення критеріїв і методів оцінки їх фінан-

сового стану прямо пов'язана із захистом інтересів учасників з боку держави.

Отже, фінансова стійкість – поняття системне, і вміщає в себе узагальнюючу якісну характеристику фінансового стану економічного суб'єкта, його спроможність на рівні фінансових ресурсів відповідати вимогам зовнішнього мінливого середовища і при цьому мати можливості для подальшого розвитку. Стосовно недержавних пенсійних фондів, фінансову стійкість можна визначити як забезпечення такого стану фінансових ресурсів, за якого недержавний пенсійний фонд здатний на належному рівні проводити свою статутну діяльність (залучення вкладів, інвестування та виплату пенсій), а також забезпечити власний сталий розвиток в умовах внутрішніх трансформацій і динаміки зовнішнього середовища.

З огляду на вагу питання для соціально-економічних процесів у державі, проблему фінансової стійкості НПФ потрібно винести за рамки окремих фондів. Актуальним постає завдання розробки концептуальних засад та нормативно-правового регулювання забезпечення фінансової стійкості НПФ в процесі реформування фінансів пенсійної системи та розвитку фінансових ринків.

Література

1. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип.6 / С.В. Науменкова, Р.С. Лисенко, Д.С. Попов та інші – К., НБУ. – 2006. – 162 с.
2. Басов Василий Владимирович. Негосударственные пенсионные фонды как институт социальной защиты населения / Волго-Вятская академия государственной службы. – Нижний Новгород, 2000. – 114 с.
3. Борисенко Н. Ю. Проблемы обеспечения финансовой устойчивости пенсионного фонда России. Дис. канд. экон. наук. – М. – 2002. – 188 с.
4. Новгородов П. А. Оценка финансовой устойчивости негосударственных пенсионных фондов. Дис. канд. экон. наук. – Новосибирск. – 2004. – 150 с.
5. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України // Фінанси України. – 2007. – №9. – С. 75-87.
6. Ткач А.А. Актуарная оценка пенсионных фондов // Финансовый директор. – 2005. – №9. – С. 35-41.
7. Ткач А.А. Оценка финансового состояния НПФ. // Финансовый директор. – 2006. – №6. – С. 45-51.
8. Шабліста Л.М. Фінансова стійкість підприємства: сутність та методи оцінки // Економіка і прогнозування. – 2006. – №2. – С. 46-57.